

75 година од марсејског атентата (1934-2009)



Југословенски краљ Александар I Карађорђевић јесте био прва велика *жртва* нарастајућег фашизма у Европи, али је од његовог убиства у Марсеју 9. октобра 1934, према коначном историјском билансу, највећу *добит* извукао међународни комунизам.

Марсејски атентат на краља Александра је, истовремено, разголитио све *слабости* и бројна *рањива места*

тзв. западних демократија између два светска рата. Као што је и белоданом учинио њихову тадашњу збуњеност, колебљивост, коруптивност, нејединство и неефикасност у супротстављању надирућим тоталитарним идеологијама у Европи тога доба.

„Посматрајући последице марсељског атентата, закључио је др Марко С. Марковић, човек долази до убеђења да у историји делује и Божја промисао. Све мрачне светске силе бежу се удружиле да одузму живот краљу Александру. А свима је његова смрт донела несрећу и проклетство.“ [\[1\]](#)

I

На чело новоформиране државе јужних Словена, Краљевине СХС, Александар је дошао захваљујући херојској борби и великом пожртвовању српског народа у Првом светском рату. У том рату Срби су извојевали и прве савезничке победе на *Церу* и *Колубари*, а после повлачења и

Албанске голготе

, затим предаха и опоравка на

Крфу

, те коначног пробоја

Солунског фронта

и тријумфалног

Кајмакчалана

, имали су у суморном поносу да изброје 1 250 000 изгинулих и око 700 000 рањених!

Или, 26% мобилисаних, што је представљало скоро једну трећину биолошки репродуктивног становништва!

Срби су према краљу Александру, због његовог порекла, гајили посебан историјски сентимент, с поносом памтећи његовог чукундеду Карађорђа, вожда Првог српског устанка.

Живо и дирљиво било је и њихово сећање на Александровог оца, остарелог краља Петра I, који је са српском војском и народом лично поделио све страхоте и горчине ратних искушења, али и сву величину војничког подвига. Славне победе зачињене су, као најблиставијом круном, ослобођењем Косова и Метохије, након више од петсто година турске окупације. Зато су краља Петра називали још и *Ослободилац*.

Краља Александра звали су и *Ујединитељ*, због тога што је након Првог рата стао на чело „једног, а троименог народа“, Срба, Хрвата и Словенаца.

Међутим, колико су Срби у новој државној заједници искрено *волели и поштовали* Александра, толико су га радикални хрватски, мађарски, шиптарски и бугарски опоненти *мрзели*, радећи му даноноћно и о круни и о глави, сматрајући га симболом српског хегемонизма.

У нападима на краља Александра најдаље су отишли комунисти. Они су још 1928, на чувеном Конгресу у Дрездену, планирали не само Александрову елиминацију и разбијање Краљевине, већ и нестанак Србије

За одбрану ондашње Европе од аустроугарске и германске најезде српски је народ процентуално положио највише жртава међу савезницима, да би у Версају Лојд Џорџ и Жорж Клемансо, шефови британске и француске владе, кројили нове државне међе, на

брзину и неразумно.

И, „у живом месу Европе“, како су запазили бројни геополитичари, у трагању за узроцима и главним изворима потоњих европских трвења и сукоба.

По *версајском штепу и моделу* настала је и *Мала Антанта*, коју су чинили Југославија, Румунија и Чехословачка. У том *систему француских савеза* Београд је водио главну реч, а јака личност краља Александра имала је највећи углед и престиж.

Зато су и марсељски хици испаљени у краља Александра и његовог домаћина Луја Бартуа, француског министра иностраних послова, и практично и симболично, представљали прве озбиљне пуцње у Југославију, у *Малу Антанту* и у *Версајску Европу* - истовремено.

II

Од рођења па до њене смрти *Прва Југославија* суочавала се са бројним и опасним противницима. На унутрашњем плану то су, пре свих, били комунисти и усташе. Они су примером из праксе показали како и неспојиве идеологије са крајње деснице и крајње левице, па макар и на краћи рок, могу да се удружују и сарађују против јединственог противника.

У години убиства краља Александара комунистички и усташки политички осуђеници, којима се у затвору у Лепоглави придружују и тзв. великобугарски екстремисти, склапају први уговор о сарадњи. Већ следеће године, у Сремској Митровици, Брозов Моша Пијаде и Павелићев Мило Будак потписали су споразум, у чијем се члану 2, између осталог, наводи да вођство КПЈ „... признаје да се Балканско полуострво неће тако дуго моћи комунизирати, док се српству и православној цркви не сломи кичма...“ [\[2\]](#)

Први, неуспели атентат на краља Александра изведен је „на домаћем терену“, у

Београду, 29. јуна 1921. Краљ се тада враћао из Народне скупштине, после заклетве положене на Устав. Спасоје Стејић, молер из Новог Сада и припадник КПЈ, бацио је бомбу на Александров аутомобил. Експлозивна направа је промашила циљ, али је ранила десеторицу грађана и војника.

Од тог догађаја југословенски комунисти излазе из оквира легалне политичке борбе и предузимају терористичке акције, на које Скупштина, по хитном поступку, одговара доношењем *Закона о заштити државе*. Комунистичка делатност бива оглашена за злочин, уз законску претњу казном до 20 година робије, па и смрћу.

Добро је познат, а у комунистичкој пропаганди чак и слављен, терористички „подвиг“ Алије Алијагића, члана београдског омладинског огранка КПЈ, родом из БиХ, који је на железничкој станици у Делницама усмртио тек пензионисаног министра унутрашњих дела Милорада Драшковића, творца злогласне *Обзнане* и једног од оснивача Демократске странке. [\[3\]](#)

Полицијски апарат *Прве Југославије* водио је немилосрдну и ефикасну борбу против унутрашњих екстремиста, који су се нашли што у затворима, што у илегалу, што у емиграцији.

Но, заштиту и потпору споља, комунисти су налазили у Москви.

Усташе у Берлину, а нарочито у Риму.

Међутим, у свакодневном политичком животу версајске Југославије и хрватски политичари и њихови званичници давали су основни тон антисрпском расположењу, сепаратистичким претензијама и дезинтеграционим процесима у новонасталој држави.

Увредљиве речи и запаљиве страсти довеле су и до убиства Стјепана Радића, вође Хрватске сељачке странке у Народној скупштини. Након тог запрепашћујућег чина, који се одиграо у највишем представничком дому, краљ Александар, на Бадњи дан, 6. јануара 1929. реагује *завођењем диктатуре*. Овај Александров изнуђени политички маневар сви

његови противници користе како би југословенског монарха сатерали у непопуларни и *аутократски* политички ров. У коме ће га до краја живота гађати право у ахилову пету југословенске државне заједнице. У њену међунационалну нетрпељивост и од самог почетка уграђену, „системску грешку“. У њен слаб изглед на опстанак и на одржање, без управљања чврстом руком.

III

Краљ Александар је до последњег часа водио антикомунистичку спољну политику, сматрајући да од бољшевичког центра из Москве стиже и шири се највећа претња не само по његову земљу, већ и по будућност целог европског континента, па и човечанства. После Првог рата он је, *једини у Европи*, одбио да успостави дипломатске односе са Москвом, на шта се званични Београд одлучио тек 1940. Дакле, шест година након Краљевог убиства у Марсеју и практично онда када је у Европи већ беснео Други рат.

На другој страни, службени Београд је пружао уточиште и гостопримство бројним политичким емигрантима из СССР-а, на које је Москва гледала са подозрењем, па и отвореним непријатељством. Седиште тзв. заграничне Руске православне цркве од 1921. налазило се у Сремским Карловцима. На њеном челу био је митрополит кијевски и галички Антоније (Храповицки). У Карловцима је одржан и *Први руски црквени сабор* изван граница матичне државе. Непомирљиви став отцепљеног крила РПЦ према патријаршији у Москви огледао се и у декларативној подршци из Сремских Карловаца за обнову монархије под Романовима.

Митрополит Антоније до смрти је богослужио и чинодејствовао у Србији, у којој је 1936. и сахрањен, у крипти Иверске капеле у Београду.

У Руској цркви, у Београду, сахрањен је 1928. и генерал-лајтант Петар Николајевич Врангел. Он је био последњи главнокомандујући Руске армије, или белогардејаца, који су са Крима извршили дефинитивно повлачење и евакуацију. „Црни барон беле армије“, како су га фигуративно називали противници, сахрањен је у Београду, уз највише војне и државне почасте. Опело су служили патријарх српски Димитрије и митрополит Антоније. А лични изасланик краља Александра на сахрани генерала Врангела био је генерал Хаџић.

Нажалост, ни до данас није потпуније истражен, ни у целини сагледан допринос који су бројни стручњаци, архитекте, лекари, инжењери, професори, сликари... приспевши на том великом емигрантском таласу из Русије, пружили у културном, техничком и цивилизацијском развоју српског друштва. [\[4\]](#)

Као државник краљ Александар је исправно увиђао са којих страна из непосредног окружења Краљевини СХС, а потом Југославији, долазе реалне претње по њен државни интегритет и по њену територијалну целовитост. Зато је нарочиту пажњу обраћао на агресивни италијански иредентизам и сталне претензије Рима на Истру и Далматинску обалу. Италија је, уједно, пружала сигурну заштиту и најбезбедније политичко уточиште усташкој емиграцији. Као што је издашно наоружавала Мађарску и крајњу десницу у Аустрији.

Краљ с правом није занемаривао ни мађарске ревизионистичке аспирације, разгореле након пораза у Првом рату и одлука донетих у Тријанону, на основу којих је Будимпешта изгубила власт над областима Хрватске, Славоније, Срема, Бачке и Баната. У тим покрајинама, које су припале новоформираној Краљевини СХС, остало је да живи и око пола милиона Мађара, помешаних са Србима, бројном немачком мањином и Румунима.

Српска владарска кућа Карађорђевића одувек је имала пријатељске односе са руском царском породицом Романових, налазећи у Петрограду најчвршћи ослонац за своје спољнополитичко усмерење и деловање.

Све се, међутим, из корена изменило одступањем с престола и свирепом ликвидацијом целокупне царске породице Николаја II Романова, укључујући и његовог малолетног сина и наследника Алексеја, након чега су бољшевички целати учврстили своју тиранску власт у најпространијем државном дому на свету.

Од тог момента драстично је измењена и политичка мапа света.

Главни ослонац своје спољне политике краљ Александар је од тада тражио у Паризу и на темељима војничког, политичког и дипломатског савезништва Срба и Француза из

Првог рата.. Александрова Југославија је, у години његовог убиства, подигла и Споменик захвалности Француској. Као и Победник и он је рад Ивана Мештровића и налази се у нашем главном граду, на Калемегдану. Тачно на оном месту на коме се некада налазио Споменик Карађорђу, вожду Првог српског устанка и Александровом чукундеди.

Непосредно пред пут у Марсеј краљ Александар је церемонијално, са мајсторским чекићем у руци и ритуалним белим рукавицама, означио свечани почетак радова на подизању споменика Незнаном јунаку на Авали. Зарад остварења Мештровићеве замисли, а под непосредним надзором краља Александра, динамитом је и до темеља порушен средњовековни град Жрнов. У Првом рату он је служио и као осматрачница српске војске. Истовремено је уклоњен и постојећи споменик-капела са крстом, који се налазио у подножју средњовековног утврђења, и где је, према усменом предању био сахрањен један непознати српски војник. Крст је одложен у порти цркве у Белом Потоку, а на Авали је никло монументално споменичко здање, које неодољиво подсећа на фараонске некрополе.

IV

На француску обалу краљ Александар се, из разарача „Дубровник“, искрцао у најнеповољнијем часу. У моменту када се његов домаћин и главни спољнополитички партнер већ био одредио према најважнијем европском питању тог доба и када му је преостало да за потпуни тријумф своје политике придобије још само свог старог савезника са Балкана, југословенског краља Александра.

Кључна европска дилема, о којој је реч, гласила је тада: *са Стаљином против Хитлера, или са Берлином против бољшевичке Москве*
?

Сва међудржавна и спољнополитичка сврставања у Европи ишла су тада линијом искључивог опредљивања: или за савезништво са немачким национал-социјализмом, или са совјетским комунизмом?

Александров домаћин Луј Барту био је први Француз, који је Француску и званично

Убиство краља Александра I Карађорђевића

Пише: Радован Калабић
понедељак, 21 септембар 2009 10:00

довео до пријатељства са Совјетима. Он је одиграо и главну улогу у мукотрпним напорима Москве да коначно буде примљена у Лигу народа. И то баш у години убиства краља Александра, у 1934.

Градећи политику *заокруживања Немачке*, Француска је, са Енглеском и Италијом, донела 28. септембра 1934, тзв. *Женевску*

декларацију

којом се унапред одбија и превентивно осуђује тзв.

Аншлус

, или присаједињење Аустрије Немачкој.

Политика стварања *чврстог појаса око Немачке* представљала је, уједно, и животно дело Луја Бартуа, чији довршетак није доживео.

Десетак дана пред пут у Марсеј краљ Александар је дао изјаву којом је потврдио своју неспремност да се придружи тој франко-англо-италијанској декларацији о спречавању *Аншлуса*.

Тако је и по том питању дошло до нескривеног разлаза у спољнополитичким ставовима Париза и Београда, дотадашњих верних савезника.

Шта је након овог Александровог опредљења француски домаћин очекивао од југословенског монарха, када га је позвао у госте?

Очекивао је да одобровољи Београд, како би он у што скорије време изгладио односе са Италијом Бенита Мусолинија. Дучеовог политичког штићеника и његову марионету, аустријског канцелара Енгелберта Долфуса, који је био и љути противник *Аншлуса*, убили су 25. јула 1934, пронемачки аустронацисти, два и по месеца пред Александров долазак у Марсеј.

Барту је канио да југословенског краља поколеба, изолује и уплаши. Рачунао је да,

уколико већ не може одмах да га придобије на своју страну у погледу *Аншлуса*, да Александра бар држи у сталном „дипломатском шаху“.

Зато је за крај октобра најавио посету Паризу румунског краља Кароља, представника друге чланице *Мале Антанте*, коју је држао у резерви. Међутим, након марсејског атентата ова посета је одмах отказана, не из безбедносних разлога, већ због тога што је изгубила првобитни циљ и сваки политички смисао.

V

С каквим је, међутим, намерама краљ Александар кренуо на своје последње државничко путовање и шта је он намеравао да предложи Французима?

Политика југословенског монарха видела је у *измирењу* Француске и Немачке прави гарант мира и стабилности у Европи. Али, и најтврђи бедем у могућем ратном сукобу са СССР-ом.

У време Александрове посете Француској, подсећања ради, Хитлер још није био прекршио ни једну важнију одредбу *Версајског уговора*. Пола године након марсејског атентата он уводи општу војну обавезу у Немачкој, а након годину и по шаље армијске трупе да поседну Рајну. Он је тек тада *Версајски уговор* и практично учинио мртвим словом на папиру.

Хитлеров однос са Мусолинијем у то време био је резервисан, затегнут, па и супарнички, првенствено због обостраних аспирација према Аустрији, али и због тесних веза Рима са Паризом. До отопљавања је дошло тек након завођења међународних економских санкција Риму, због војне агресије на Адис Абебу, из октобра 1935, и окупације Абисиније (Етиопије), у мају следеће године. Вођа *Трећег рајха* је једини у Европи тада енергично прискочио у помоћ свом будућем великом савезнику, а односи између Берлина и Рима постали су блиски и срдачни тек након овоог Фиреровог солидарног геста.

Краљ Александар је с правом процењивао да би Аустрија под незваничним Мусолинијевим протекторатом представљала већу опасност за Југославију од Беча који би био присаједињен Берлину. Уосталом, његову процену као исправну потврдиле су и отворене архиве из којих се јасно види да је Немачка тек након уклањања Милана Стојадиновића, с почетка 1939, почела активно и отворено да се меша у тзв. хрватско питање у Југославији. Да ради на разбијању Југославије, подржавајући хрватске сецесионистичке идеје и право народа на самоопредељење. [\[5\]](#)

Какво је, међутим, било држање Велике Британије по питању *Аншлуса*?

О томе најбоље сведочи један документ из 1935, који је објављен тек 1997.

Реч је о записнику са једног сугестивног дипломатског разговора, вођеног у Берлину између Адолфа Хитлера и сэра Џона Сајмона, енглеског министра иностраних послова. Иако званични потписник *Женевске декларације* о спречавању *Аншлуса*, Лондон кроз уста свог ресорног министра у неувијеној форми саопштава вођи *Трећег рајха* да :

„Влада Његовог Величанства не може бити узнемирена око Аустрије на исти начин, као, на пример, око Белгије, то јест земље која се налази у најближем суседству с Великом Британијом

“

[\[6\]](#)

Хитлеру је остало само да се искрено захвали Влади Његовог Величанства на њеном разумевању, великодушном уступку и на својеврсном, неочекиваном „поклону“.

Уочи Краљеве посете Француској Београд је склопио један врло повољан трговински уговор са Берлином. То је, међутим, дало повода француској и италијанској штампи за ширење додатних оптужби и јетких коментара на рачун спољнополитичког курса краља Александра, чијем је доласку у Марсеј претходио прави медијски линч у левичарским листовима. Примера ради, ни у насловима *Иманите*-а, органа француске Комунистичке партије, није се презало од непријатељског, увредљивог и харангирајућег тона, у коме је

краљ Александар отворено називан тиранином и грозним мучетељем, који „шурује“ са Хитлером. [\[7\]](#)

Нису прошла ни три месеца од марсејског атентата, а Мусолини је у Монтреу, децембра 1934, сазвао међународни конгрес фашистичких партија. У раду ове *Фашистичке Интернационале*, својеврсне претече *Пакта Антикоминтерн* из 1939, учествовали су представници шеснаест европских земаља.

Зато су неки иронични хроничари Европу из тог периода сликовито описивали и као *кавез шкорпиона*.

Четири године након марсејског атентата Хитлер је извршио *Аншлус*, доводећи пред свршен чин и носиоце тзв. западне демократије у Европи, у којој се нико више није сећао ни реал-политичких ставова, ни добронамерних упозорења, ни прагматичних предлога краља Александра I Карађорђевића.

Као што га нико у свету Западне демократије није ни поменуо када су Хитлер и Стаљин, пет година после Александровог убиства, склопили *Споразум о ненападању*.

VI

Атентат на краља Александра био је класичан терористички акт, као што је и његова физичка ликвидација представљала образац политичког убиства, иза кога су стајали политички мотиви и циљеви, уосталом, као и политички налогодавци.

У чијем је највишем политичком интересу било да наоружа руку Бугарина Владе Георгијева „Черноземског“, професионалног убице из редова Ванче Михајлова (ВМРО) и непосредног извршиоца овог гнусног злочина, уз садејство са усташама?

Звучи парадоксално, али је много лакше доћи до одговора на питање коме није ишла у прилог Александрова смрт, јер би се тада, изван круга заинтересованих за Краљево смакнуће, могао наћи поприлично усамљени - Адолф Хитлер.

Зато смо, без злобе у срцу и лажи на језику, дужни да наведемо непобитне чињенице у вези са марсејским атентатом, које својом бројношћу, хронологијом и распоредом, уједно, чине и респектабилни оптужни материјал против његових политичких актера и саучесника у овој политичкој ликвидацији.

Захваљујући југословенској и белгијској страни француска је обавештајна служба дошла у посед аутентичне фотографије атентатора, још пре приспећа краља Александра у Марсеј. Она је за „црноземним изаслаником“, међутим, трагала по целој Француској, али једино не и у Марсеју?!?

Луј Барту је лично одбио помоћ југословенских агената, тражећи од њих да остану у Београду!?

Пет дана пре Александровог доласка у Марсеј француски авијатичари, уз помпезни испраћај, одлазе у Венецију, одакле француски извештачи јављају, а француски листови на насловним странама објављују и славе „дан француско-италијанског братства по оружју“!

Истовремено, Мусолини омогућује неометано пребацивање атентатора, ВМРО-ваца и хрватских усташа, из Италије у Француску, на место злочина!

Три дана пред убиство краља Александра Дуче држи ватрени говор у Милану, поводом пријема француских авијатичара. Грмећи како је повређен „до дна душе“ написима у југословенској штампи, он у горопадном тону искључује сваку могућност за побољшање односа са „сусетком на другој обали Јадрана“!

Марсејски гарнизон испражњен је од тзв. кадроваци, такође, три дана пред Александров долазак, а суседни гарнизони, попут оног у Авињону, нису ни позвани у помоћ!

Председник марсејске општине др Рибо остао је без полицијских овлашћења уочи и на дан посете југословенског суверена!?

Пуна надлежност за безбедност југословенског краља прешла је у руке тзв. Националне полиције опште безбедности, која је ангажовала око 1.500 чувара реда и мира. За град чије су улице тога дана биле преплављене стотинама хиљада људи ова бројка је представљала понижавајуће багателисање једне значајне државничке посете са највишим степеном ризика!

Уочи пријема краља Александра од шефова полиције су одузете све писане наредбе издате тим поводом!?

Чуварима реда издато је наређење да буду окренути лицем према поворци, а не према маси, чиме су сведени на пукe статисте и неме посматраче!?

За превоз југословенског монарха и његовог француског домаћина изабран је стари модел отвореног аутомобила, тзв. кабриолет, без покретних папучица, који се кретао брзином од 8, и словима: осам километара на сат!?!

Моторизована пратња аутомобила није ни била предвиђена. Заустављени су чак и полицајци на бициклима, који су са обе стране требали да прате поворку!?

Са обе стране аутомобила, на његовим папучицама, требали су да стоје један пуковник мобилне гарде и један пуковник из 141. пешадијског пука. Обојица су, међутим, у последњем моменту повучена?

Возач аутомобила био је упосленик Краљичине службе, а до њега је, уместо полицијског агента, седео један баштован, иначе познат као посвећеник у узгајању цвећа!!!

VII

Пошто су извршене најтемељније и систематске припреме за практично *стрељање* краља Александра и његовог домаћина Луја Бартуа, на сцену је могао да ступи и унајмљени џелат са звучним надимком.

И ступио је.

Черноземски - тежак као црна земља.

Онај - чији је занат да људе по наруџбини и с уживањем предаје црној земљи.

Кржави задатак му је претходно и до најситнијих детаља олакшан до те мере, да му је убиство крунисане главе представљало једну од лакших поруџбина и прави рутински тренинг.

Његови пуцњи су, изгледа, с највећим одобравањем дочекани у Риму.

Али су, са ништа мањим нестрпљењем, ишчекивани и у Паризу.

Међу бројним и непомирљивим противницима Бартуове политике.

У непосредној близини места на коме је извршено погубљење краља Александра, на

сред улице, пред носом и очима полиције, био је паркиран један камион пун комуниста, који су певали *Интернационалу*.

Сцена некрофилног оргијања, како су је доцније описали француски извештачи, била је достојна најраспојасанијих комада из надреалистичког театра и позоришта апсурда.

Демонска верзија опела југословенском краљу, у изведби следбеника *Нове вере*, међутим, није била намењена само шароликим масама у Марсеју, већ првенствено бољшевичким ушима у Москви.

Те велике уши су тек тада, с приметним олакшањем и уздржаним задовољством, примиле вест о уклањању једног од најозбиљнијих, најдоследнијих и најопаснијих противника комунизма у Европи.

Иако је гласила кратко, вест је имала далекосежно историјско значење:

Убијен је југословенски краљ Александар I Карађорђевић!

[1] Марко С. Марковић: „На смрт осуђени“, Хришћанска мисао, Београд, 2004, стр. 150.

[2] АВИ, Недићева грађа, K.I.F.I D9-9a

[3] Др Живко Топаловић: „Зачеци социјализма и комунизма у Југославији“, The Peasant Yugoslavia Limited, London, 1960. copyright by Dr. M. Sekulich, 100 Oslo Court, London, N.W.B. Druck: Dr P. Belej, Munchen, Germany

[4] Мирослав Јовановић: „Руска емиграција на Балкану“, Чигоја штампа, Београд, 2006.

[5] Извештај немачког посланика у Београду Фон Херена Берлину, од 7. марта 1939, у: Documents on International Affairs, No. 310, стр. 411.

[6] Наталија Нарочницка: „Споразум који је изменио ток Другог светског рата“, Нова Европа, Evrogiunti, Београд, 2007, стр. 38.

[7] L`Humanite, 8. X 1934.